

O II. VATIKÁNSKOM KONCILE

JOZEF LAMOŠ

Odvtedy čo pápež Ján XXIII. v januári 1959 oficiálne ohlásil zvolanie II. vatikánskeho koncilu, bola táto udalosť v popredí záujmu tlače, najmä náboženskej. V určitom zmysle právom, veď zvolanie koncilu bolo skutočne najvýznamnejšou udalosťou v dejinách katolíckej cirkvi v tomto storočí. Prevratné spoločenské premeny, uskutočňované vo svete od druhej polovice päťdesiatych rokov, stupňovali záujem o snemovanie najvyšších predstaviteľov katolicizmu. Čo na ne povedia? Úvahám odporcov i priaznivcov cirkvi o jej problémoch a perspektívach nebolo a ešte stále niet konca-kraja od prehnane optimistických až po krajne pesimistické. V skutočnosti nielen zvolanie koncilu, ale najmä jeho rokovanie bolo určitým prekvapením. Pravdepodobne ani v samotnom Vatikáne netušili, akým smerom sa situácia okolo koncilu vyvinie, čo badať zo zmien v jeho koncepcii.

V širokých vrstvách katolíkov, v katolíckych organizáciách viac alebo menej blízkych ľudu najčastejšie sa ozývali nasledujúce požiadavky: koncil sa musí zasaďiť o to, aby sa cirkev prispôbila terajšej dobe, aby sa zbavila všetkého zastaralého a vyrovnala sa s aktuálnymi problémami ľudstva, aby sa obrodila a získala novú tvárnosť. Teda tlak charakteru epochy je tu zrejmý. Ján XXIII. charakterizoval ciele koncilu ako trojaké „otvorenie“ (Furche 20. 4. 1963):

1. *Slobodný sebakritický dialóg vnútri cirkvi o jej slabostiach, problémoch a úlohách;*
2. *Ekumenický dialóg s ostatnými kresťanmi;*
3. *Dialóg cirkvi so svetom.*

Uskutočnili sa prvé dve zasadnutia v jeseni 1962 (11. 10.—8. 12.) a v jeseni 1963 (29. 9.—4. 12.) a na tohoročné jesenné mesiace sa plánuje ďalšie zasadnutie (14. 9.—20. 11.).

Na prvom zasadnutí po optimistickom otváracom prejave pápeža a voľbe komisií koncil prerokúval tieto schémy: o liturgii, o prameňoch zjavenia, o prostriedkoch spoločenského styku (tlač, rozhlas, televízia, film, divadlo atď.), aby jedno boli (vzťah k pravoslávny), a schému o cirkvi. Žiadna z týchto schém nebola na prvej časti koncilu definitívne vyriešená a schválená. V priebehu debát sa medzi koncilnými otcami sformovali dve základné tendencie: tradicionalistická a reformátorská. Najostrejšie sa vyhotili stanoviská pri posudzovaní schémy o prameňoch zjavenia. I keď reformátorská skupina mala značnú prevahu, nedosiahla

dvojtretinovú väčšinu, aby mohla rozhodnúť o osude schémy, pripravenej teologickou komisiou pod vedením veľmi vplyvného kuriálneho kardinála Ottavianiho, „hlavného inkvizítora“, vodcu tradicionalistov. Keď sa koncil dostával do slepej uličky, delikátnu situáciu vyriešil pápež tým, že schému stiahol z programu a nariadil znovu ju prepracovať. Podstatu sporu vyjadruje samotné označenie smerov: tzv. reformátori presadzovali proti tradicionalistom nové, triezvejšie hľadiská na riešené problémy. V priebehu koncilu veľkú pozornosť a sympatie vzbudilo mierové posolstvo koncilu všetkým ľuďom a najmä pápežov mierový prejav (25. 10.) v dobe vyostrenia karibskej krízy, v ktorom sa jednoznačne vyslovil za mierové riešenie sporných medzinárodných otázok.

V období medzi oboma zasadnutiami koncilu sa intenzívne pracovalo na koncilových materiáloch. Koncom januára 1963 začal činnosť sedemčlenný koordináčny výbor pod predsedníctvom štátneho sekretára kardinála Cicognaniho, zložený z vplyvných a známych kardinálov (Liénart, Spellman, Döpfner atď.). Výbor viedol činnosť tzv. „užšieho koncilu“, ako začali nazývať takmer desaťmesačnú pauzu medzi prvým a druhým zasadnutím. Išlo hlavne o riadenie a kontrolu práce komisií zvolených na začiatku koncilu, ktoré vytvorili akési trvalé zastúpenie koncilu v ústrednej cirkevnej administrácii s hlavnou úlohou prepracovať a zredukovať 70 pripravených schém na 17, a tým uľahčiť ďalší priebeh koncilu.

Jednou z najdôležitejších udalostí medziobdobia bolo vydanie encykliky *Pacem in terris* (11. 4.). Encyklika bola nielen vyvrcholením mierových výziev Jána XXIII., ale aj zovšeobecnením jeho dovtedajších reformačných snáh s usmernením cirkvi v jej ďalšom dialógu so súčasným svetom. Jej súvislosť s predchádzajúcimi a nasledujúcimi rokovaniami koncilu je zrejmá. Encyklika vyjadrila túžby ľudu, kresťanov i nekresťanov po mieri, a preto bola prijatá tak priaznivo. Kladný ohlas mala aj v socialistických krajinách, najmä preto, že jej mierové požiadavky, ako zastavenie pokusov s atómovými zbraňami, zákaz nukleárných zbraní, všeobecné a kontrolované odzbrojenie, sú v súlade s požiadavkami ľudu týchto krajín, v súlade s mierovou politikou ich vlád.

Druhou najdôležitejšou udalosťou obdobia medzi zasadnutiami koncilu bola výmena na pápežskom stolci. Po smrti Jána XXIII. jeho nástupcom sa stal podľa očakávania milánsky arcibiskup kardinál Montini, kandidát predchádzajúceho pápeža. Pavol VI. sa prihlásil k línii predchodcu a ako jeden z hlavných cieľov svojho pontifikátu označil zdarné pokračovanie a ukončenie koncilu.

Základný tón druhej fázy koncilného snemovania udal pápež v otváracom prejave, ktorý vyjadroval snahu o kontinuitu cesty naznačenej Jánom XXIII. Prvým bodom programu bola schéma o cirkvi, o ktorej sa už predtým debatovalo, rozoberajúca otázky povahy cirkvi, authority a moci biskupov, ich vzťahu k pápežovi a kúrii, postavenia laikov atď. V cirkevných kruhoch sa považuje táto schéma za jednu z najdôležitejších. Vatikánsky denník *Osservatore Romano* (23. 9. 1963) priamo na to poukázal, pokladajúc II. vatikánsky koncil za pokračovanie prvého, ktorý „spresnil učenie o pápežskom primáte, o neomylnosti pápeža... II. vatikánsky koncil spresní učenie týkajúce sa poslania a moci apoštolského kolégia, čo je sbor biskupov, nástupcov dvanástich apoštolov...“ Diskusia sa

niesla v duchu požadujúcom prisúdiť väčšiu právomoc a význam biskupom a zavádzať princíp kolegiality v riadení cirkvi. Antiochijský patriarcha Maximos IV., vyjadrujúc názory východných cirkví, vystúpil proti prehnanému výkladu pápežových práv. Zdôrazňoval, že zo schémy musí jasne vyplývať, že Kristus je jedinou hlavou cirkvi a nemôže sa preto hovoriť o pápežovi ako o hlave cirkvi. Pápežova moc ako hlavy biskupského kolégia má podľa neho len pastorálny a osobný charakter. V diskusii sa pripisoval veľký význam laikom, ktorí by mali byť, podľa predstáv koncilových otcov, spojivom medzi cirkvou a modernou spoločnosťou, mali by prenikať tam, kde sa končí pôsobnosť duchovenstva. 30. októbra sa konalo hlasovanie o piatich dôležitých otázkach tejto schémy, ktoré vyznelo presvedčivo v prospech väčšiny usilujúcej sa o reformu cirkvi. Biskupské kolégium bolo ním vyhlásené za nástupcu apoštolského kolégia, ktoré spolu s pápežom ako svojim predstaveným vykonáva zvrchovanú právomoc nad cirkvou, vyplývajúcou z božského práva. Tieto rozhodnutia sa všeobecne pokladajú za vážny predpoklad reformy cirkvi. Schéma bola schválená ako základný text, ku ktorému bolo podaných podľa zprávy tlače okolo 400 pripomienok v podrobnostiach.

O biskupoch a riadení diecéz — sa nazýva ďalšia schéma, predložená pozornosti koncilu. Táto schéma, na rozdiel od schémy o cirkvi, ktorá má skôr všeobecnejší teologický charakter, je venovaná viacej praktickým otázkam a pokynom.

Veľké diskusie vyvolala schéma o ekumenizme, zvlášť kapitola o pomere katolíkov k židom. Dokument sníma obvinenie z deicídia zo židov, ktoré sa stáročia tradovalo, zvažujúc na židov kolektívnu vinu za údajnú Kristovu smrť. Vlna odporu sa zdvihla najmä z radov prelátov z arabského sveta, ktorí citlivejšie reagujú aj na politické aspekty, ktoré tento fakt môže vyvolať v súvislosti so spormi medzi Arabmi a Izraelom. Schéma je zaujímavá tiež proklamáciou náboženskej slobody a odmietnutím akéhokoľvek nátlaku na svedomie jednotlivca. Tieto myšlienky — v katolicizme také nezvyklé — vzbudili veľkú pozornosť. Debaty o schéme boli odložené na tohoročné zasadnutie.

Definitívne bola schválená schéma o prostriedkoch spoločenského styku, ktorá okrem iného požaduje zriadiť v Ríme katolícku informačnú tlačovú kanceláriu svetového formátu.

Aj liturgická schéma bola prijatá s konečnou platnosťou. Najdôležitejšie zmeny sa týkajú zavádzania národných jazykov pri výkone obradov. Pri omši sa má latinčina povinne zachovať len v modlitbe kňaza. Novinkou je dovoľenie prijímania pod obojím spôsobom i pre veriaciach v niektorých výnimočných prípadoch. Dokument vyslovuje predbežný súhlas so zavedením nového kalendára, ktorý pripravuje UNESCO, stanovuje veľkonočnú nedeľu pevne na druhú aprílovú nedeľu, hovorí o používaní nových hmôt a moderných technických prostriedkov v liturgii atď. Celkove ide o zjednodušenie vonkajších výrazov kultu s cieľom urobiť ho zrozumiteľnejším a príťažlivejším. Na záver druhého zasadnutia pápež urobil vyhlásenie o prijatí oboch dokumentov a pritom použil formulu „schvaľujeme spolu s otcami“, čo sa komentovalo ako výraz rodiacej sa kolegiality v riadení cirkvi.

Možno povedať, že práca koncilu postupovala veľmi pomaly; aj výsledky sa

všeobecne považujú za skromné. Bolo viacero diskusií, návrhov ako jasných záverov. Napriek úsiliu niektorých cirkevných kruhov príliš ťažko sa presadzujú radikálnejšie opatrenia. Prvé zasadnutie budí dojem, že šlo na ňom skôr o predbežnú sondáž, o vyjasňovanie názorov a pozícií. Spôsob predkladania schém, pretahovanie a odkladanie diskusií a hlasovania privádza k myšlienke, že často šlo o zámernosť: nechať vyzrieť sporné problémy, vytvoriť potrebné ovzdušie, koncentrovať tlak mienky tak, aby sa dôležité návrhy prijímali viac-menej jednotne, i keď kompromisne, aby sa udržovala jednota cirkvi. Predpokladá sa, že základné problémy dialógu cirkvi s moderným svetom sa budú riešiť až neskoršie. Aj z toho vidieť prinajmenšom rozpačitosť vedúcich cirkevných kruhov pred zložitou situáciou, v ktorej sa cirkev nachádza.

Nové momenty a zmeny nám však vyniknú, keď si porovnáme dnešné ovzdušie v katolicizme so situáciou, ktorá prevláda po stáročia; ešte aj pred niekoľkými rokmi by sa takýto vývoj zdal nepredstaviteľným. Ide o vážne nahľadanie tradičnej strnulosti, i keď zase vec nemožno preceňovať. Na oboch zasadnutiach sa prejavovala prevaha reformátorského krídla. Obaja pápeži — Ján XXIII. (prvé zasadnutie) i Pavol VI. (druhé zasadnutie) — sa formálne tvárili neutrálné, ale v skutočnosti sa prikláňali k tzv. reformátorom. Celková tendencia smerovala k vytvoreniu silnej skupiny orientujúcej sa na umiernené a postupné reformy a vystupujúcej ako sprostredkovateľ medzi príliš radikálnymi pravými i „ľavými“ skupinami. Reformačný duch ovládol koncilné rokovania, prenikol mimo nich, značne zasiahol celú cirkev. Už samotné dopustenie vnútorného boja, ktorý sa nedal utajiť pred verejnosťou, signalizuje, že cirkev berie vážne prispôbenie moderným podmienkam a že návrat k starému nie je prakticky možný, jednak preto, že v novotách sa zašlo príliš ďaleko, ale najmä preto, že príčiny, ktoré všetko toto spôsobili, sú príliš významné, aby ich cirkev mohla ignorovať, trvajú ďalej, ba možno očakávať ich zvýšenú činnosť.

Koncil neprijal a podľa všetkého ani nemá zatiaľ v programe prijať nejaké odsúdenia a exkomunikácie, také neodlučiteľné od predchádzajúcich koncilov. Poslaním terajšieho koncilu teda nie je vyhlasovať dogmy, odsudzovať bludy, kacírské myšlienky a hnutia, nie „spracovať“ svet podľa vôle cirkvi, ale prispôbovať cirkev svetu. Vraj je to tiež prejav nových vánkov či vetríkov, osvievajúcich zatuchnuté ovzdušie cirkvi.

Pre predchádzajúce koncily príznačným bývalo protirečenie medzi pápežom a koncilom. Pre tento koncil je príznačný nesúlad medzi koncilom a kúriou. Pápež sa prejavoval skorej ako rozhodca zjavne nadŕžajúci koncilu. Koncil je proti nadvláde kúrie. Z jeho strany sa prejavovali obavy nad osudmi konciliárnymi rozhodnutiami, ak ich uskutočňovanie bude zverené len kuriálnym orgánom. Idúc v ústrety týmto hlasom, Pavol VI. ešte pred otvorením druhého zasadnutia (21. 9.) vystúpil s prejavom o nutnosti reformy kúrie.

Koncil posilnil a zaktivizoval nové tendencie v katolíckej cirkvi i v ostatných kresťanských cirkvách. Prejavil tolerantný postoj k iným kresťanským konfesiám. Na druhej časti koncilu sa zúčastnilo 66 predstaviteľov nekatolíckych kresťanských cirkví, ku ktorým sa vo Vatikáne správali veľmi pozorne a taktne. Svedčí to o postupe kresťanského ekumenizmu.

Na koncile neboli zriedkavé hlasy volajúce po chudobe cirkvi, aby sa cirkev zriekla materiálnych statkov, všetkých príznakov bohatstva a moci, zrušila okázalé ceremónie a tituly atď. Francúzsky biskup Boillon priamo vyhlásil: „Cirkev je chudobným cudzia. Marxizmus upútal pozornosť chudobných, pretože im hlása ľudskú dôstojnosť“ (Le Monde 27.—28. 10. 1963). V Ríme sa vraj vytvára zvláštny sekretariát, ktorý sa má venovať sociológii a evanjelizácii chudobných. Je to súčasť presadzujúcej sa novej orientácie cirkvi, dôležitým momentom ktorej je forsírovanie ideologického prenikania medzi masy. Zdá sa, že hlavný podnet k podobným úvahám nevyšiel zo situácie vo vyvinutých kapitalistických krajinách, alebo v socialistickom svete, ale je to reakcia predovšetkým na mimoriadne závažný svetový problém biedy a hladu ohromných mäs ázijských a afrických národov. Cirkev vedená snahou po udržaní zdania univerzality v poslednom čase sa vo zvýšenej miere usiluje vyslovovať sa k všeľudským problémom.

Koncil nesplnil nádeje krajnej reakcie, ktorá od neho očakávala, že sa stane tribúnou nezakrytého tradičného antikomunizmu. Namiesto výzvy k boju vydal výzvu k mieru — ako sa vyjadril ktorýsi žurnalista, volal po porozumení medzi národmi. Svoj spor s komunizmom, ktorého sa vôbec nezrieka, čo ani nemožno očakávať, cirkev presúva do ideologickej oblasti. Netreba však zabúdať, že stále ešte trvajú aj iné nálady, a to vôbec nie ojedinelé. Takmer súčasne s otvorením koncilu bola v Ríme otvorená (28. 10. 1962) výstava o tzv. mlčiacej cirkvi (t. j. cirkvi v socialistických krajinách), mierne povedané veľmi tendenčne zameraná. Podľa zprávy tlače uvažovalo sa urobiť z nej trvalú expozíciu v Ríme a vyhotoviť kópie, aby mohla „putovať“ po krajinách západnej Európy. Západonemecká cirkev vraj veľmi ochotne a pohotove darovala prepychové autobusy na tento účel. Na záver druhého zasadnutia asi dvesto koncilných otcov podalo štátnemu tajomníkovi Cicognanimu žiadosť o zaradenie do programu koncilu schémy o komunizme. Jej iniciátorom, samozrejme, nejde o vyjadrenie sa v prospech komunizmu. Alebo iný, tak isto nie bezvýznamný fakt: Talianski biskupi vydali (31. 10. 1963) spoločný pastiersky list proti komunizmu. Pravdepodobne, aby celá akcia autoritatívnejšie a účinnejšie vyznela, podpísali sa ako „biskupi prítomní na vatikánskom koncile“.

Čo je v základe nových myšlienkových prúdov, reformačných a prispôsobovacích snáh? O čo vlastne ide?

1. Kresťanské učenie vzniklo ako sociálne podmienený produkt náboženského a filozofického myslenia staroveku (zároveň bolo poprením jeho pokrokových, najmä materialistických tradícií). Aristotelovsko-tomistická filozofia tvorí filozofický základ aj súčasného katolicizmu. Teda jeho myšlienková úroveň stojí v podstate na úrovni myslenia (idealistického) starovekej a stredovekej Európy. Prispôsobovanie cirkvi v myšlienkovvej sfére znamená spojiť katolícke učenie so súčasným myslením, prepracovať ho podľa moderného myšlienkového materiálu, ak sa tak možno vyjadriť.

2. Prispôsobovanie znamená novým spôsobom pochopiť a zamerať poslanie cirkvi a jemu podriaďiť aj organizačné a kádrové budovanie cirkevného aparátu. Takzvaná konštantínska epocha dejín cirkvi, vyznačujúca sa spoluprácou so svetskou mocou, jej využívaním, snahou po mocenskom vládnutí nad veriacimi, sa

končí. Éra cirkvi „víťaznej“ sa chýli ku koncu a nastáva éra cirkvi „slúžiacej a chudobnej“. S podobnými povzdychmi sa často stretneme v cirkevnej tlači.

Katolícka cirkev stále ešte tvorí dôležitú spoločenskú silu, ktorá sa uplatňuje v mnohých oblastiach života súčasnej spoločnosti. Vývoj v cirkvi v posledných rokoch, jej postoj najmä v závažných medzinárodných otázkach zvýšil jej kredit v očiach verejnosti. Pripusťme, že jej prispôsobovacie úsilie môže mať úspech. Môže však zachrániť náboženstvo od neodvratného zániku podmieneného spoločenskými zákonitostami sebalepšie myšlienkově fundované a prepracované učenie alebo najdomyselnejšie vybudovaná cirkevná organizácia?

CHARLES DARWIN A NIEKTORÉ OTÁZKY VEDECKÉHO SVETONÁZORU

EULÁLIA SEDLÁČKOVÁ

12. februára 1964 uplynulo stopäťdesiatepiate výročie narodenia anglického prírodovedca Ch. Darwina, zakladateľa modernej materialistickej biológie. Pri tejto príležitosti pozrime sa aspoň v krátkosti na dielo tohto vedca, ktorého význam v plnej miere docenujeme až dnes a ktorého učenie podporilo rozvoj vedeckého svetonázoru — dialektického materializmu.

Darwinova evolučná teória vyvrátila metafyzické predstavy o nemennosti druhov a ich stvorení a vedecky objasnila vznik a vývoj rastlinných a živočíšnych druhov.

Z Darwinových osemnástich vedeckých prác najdôležitejšia práca je *O vzniku druhov prírodným výberom*, ktorá vyšla roku 1859, a práca *Pôvod človeka a pohlavný výber* z roku 1871. Obidve majú veľký význam pre vývoj materialistického názoru na svet.

V krátkom čase si Darwinove myšlienky prerazili cestu do sveta a spôsobili prevrat v celej biológii.

Každý skutočne veľký a dôležitý vedecký objav má význam nielen pre odbor, v ktorom bol urobený, ale spravidla vplýva na celé ľudské myslenie. Aj význam Darwinovej evolučnej teórie ďaleko presahuje rámec biológie. Darwinove objavy podstatne zmenili názor človeka na život a svet vôbec, pomáhali odstraňovať predsudky, ktoré stáli v ceste vedeckému pokroku, postavili materialistický základ živej prírody na pevnú vedeckú pôdu a tým, že prekonalí obmedzenosť materializmu 18. stor., pomáhali vytvárať predpoklady pre vznik skutočného vedeckého svetonázoru. Môžeme teda právom tvrdiť, že Darwinova teória mala a má dodnes prenikavý vplyv na pokrok celého ľudského myslenia.

Ako podporil darvinizmus marxistický svetonázor?

Myslíme, že myšlienkou, ktorou najviac podporil darvinizmus marxistickú filozofiu a ktorá mala ďalekosiahly ideový dosah, bola myšlienka vývoja. Ako je známe, jej autorom nebol ani marxizmus, ani darvinizmus. Je stará a stretávame sa s ňou už u starovekých Grékov, napr. u Anaximandra. T. Lucretius Carus v diele *O prírode* už celkom jasne hovorí o ľudskom, technickom, civilizačnom a kultúrnom vývoji. V novoveku, najmä od 18. stor. sa táto myšlienka vynárala stále častejšie a konkrétnejšie, a to najmä v biológii, kde ju nakoniec dokázal aj darvinizmus. Spomeňme len Buffonove a La-